

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2023
CİLT: 8
SAYI: 2

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 28.07.2023

Kabul Tarihi: 14.12.2022

Yayımlanma Tarihi: 26.12.2023

ARTICLE INFO

Submitted date: 28.07.2023

Accepted date: 14.12.2023

Published date: 26.12.2023

e-ISSN 2547-9865

Vehbî'nin Sûrnâmesi'nde Geçiş Dönemi Ritüeli: Sünnet Düğünü

*The Ritual of the Transitional Period in
Vehbî's Surname: Circumcision Wedding*

Sena ERDEM

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi
erdemsena3@gmail.com,
0000-0001-5498-252X

Öz

İnsan hayatının önemli dönüm noktalarından olan doğum, evlenme ve ölüm, insanın yaşamdaki bir rolünden veya durumundan diğerine değişimi ifade eder. Bebeğin doğumdan sonra kırk günü doldurmasıyla; kırk uçurma ritüelleri, ilk dişinin çıkmasıyla; diş hediği, yürüme zamanı geldiğinde; attığı ilk adım sonrası kuşak kesme uygulamaları yapılmaktadır. Evlilik, aile yanında korunan iken yeni bir çekirdek aile oluşumu ile eş durumuna ve koruyucu olma haline geçişin simgesidir. Sünnet; çocukluktan gençliğe, erginlenmeye geçişin simgesel durumudur. Sünnet, geçiş dönemlerinden doğumun alt başlığı olarak incelenmektedir. Bu geçişler belli ritüellere göre yapılır. Evliliğin gerçekleşmesine dayalı adetlerde isteme, söz kesme, nişan, kına ve düğün; sünnette ise sünnet odası, sünnetin yapılacağı yer, bu işlemi yapacak kişi/sünnetçi, sünnet sonrası eğlence vardır. Düğünün ihtişamı ailenin ekonomik gücüne göre değişkenlik göstermektedir. Osmanlı dönemi Türk edebiyatında başlıca sünnet, evlenme ve tahta çıkma münasebetleriyle yapılan şenlikleri anlatan manzum ve mensur eserler vardır, bu eserlere "sûrnâme" adı verilir. Sûrnâmeler; dönemin sosyal hayatı, devlet yönetimi, folklor, edebiyat, sosyolojik unsurlar, tarih ve benzeri konularda birincil kaynaklardır. Bu çalışmada halkbilimin araştırma ve inceleme konuları arasında olan ve genellikle derleme yöntemiyle çalışılan "geçiş dönemi ritüelleri ve sünnet merasimi gelenekleri" esas alınarak Seyyid Vehbî tarafından kaleme alınan Sûrnâme üzerinden sünnet düğününde yapılan hazırlıklar, düğün merasiminin yapılışı ve gelenekler incelenmeye çalışılacaktır. Bunun için sünnet töreninin anlatıldığı bölümler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sûrnâme, Geçiş Dönemi Ritüeli, Sünnet Düğünü.

Abstract

Birth, marriage, circumcision, circumcision and death are important milestones in human life, marking the change from one role or situation in life to another. When the baby reaches forty days after birth; forty flying rituals are performed. When the baby's first tooth erupts, there are rituals such as the tooth hendi, and when the baby takes its first step when it is time to walk, there are traditions of sash-cutting. It symbolizes the transition from being a child to being a spouse, from being protected to being a protector with the formation of a new nuclear family. Circumcision is symbolic of the transition from childhood to youth and maturity. These transitions are made according to certain rituals. In the customs based on the realization of marriage, there are the asking, promise cutting, engagement, henna and wedding; in circumcision, there is the circumcision room, the place where the circumcision will be performed, the person who will perform this procedure / circumciser, and the entertainment after circumcision. The splendor of the wedding varies according to the economic power of the family. In Ottoman period Turkish literature, there are works in verse and prose describing the festivities held on the occasions of circumcision, marriage and enthronement, and these works are called Sûrnâme. Sûrnâmes are primary sources on the social life of the period, state administration, folklore, literature, sociological elements, history and similar subjects. In this study, based on the "rituals of the transition period and traditions of circumcision ceremony", which are among the research and study subjects of folklore and are generally studied by compilation method, the preparations made at the circumcision wedding, the conduct of the wedding ceremony and traditions will be analyzed through the Sûrnâme written by Seyyid Vehbî. For this purpose, the chapters describing the circumcision ceremony are used.

Keywords: Sûrnâme; Transitional Ritual; Circumcision Wedding.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Sûrnâmeler, padişah çocuklarının doğum, sünnet ve düğün törenlerini anlatan eserlerin genel adıdır. "Sûr" kelimesi Farsça olup düğün, ziyafet, tören, şenlik anlamlarına gelir. "Nâme" de mektup, hikâye tarzında yazılan veya bir bahse dair, kitap, risale vb. anlamlara gelmektedir. Edebî bir tür olarak "Sûrnâme", şehzadelerin sünnet düğünleri (Hitân) ile kadın sultanların ve şehzadelerin evlenme törenlerini (Velîme), şehzade ve sultanların doğumları münasebetiyle yapılan tören ve şenlikleri (Velâdet) tasvir etmek amacıyla kaleme alınmış eserlerdir (Canım, 2014, s. 266). Sünnet etme, sünnet; Arapça "hitân" kelimesinin karşılığıdır. Türkler, Arapçada erkekler için kullanılan bu kelime yerine "Peygamber yolu" manasına gelen "sünnet" kelimesini kullanmıştır (Tunç, 2012, s. 5). Sünnet sözcüğü, Müslümanlar arasında Hz. Muhammed'in davranışlarının benimsenmesi, örnek alınması ve uygulanması anlamlarında kullanılmaktadır.

Türk-İslam kültüründe erkek çocukla ilgili dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir aile bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin köklü oluşunun bir başka gerekçesi de Peygamber efendimizin sünnetli doğmuş olmasıdır. Böylece İslam dininin kurucusunun bedensel bir özelliği bu dinden olanlara doğuşlarından sonra kazandırılmak istenmiştir. Çocuk sünnet yoluyla İslam topluluğuna katılmakta, Müslüman olmayan çocuklardan ayrılmaktadır (Örnek, 2016, s. 235-240). Halk arasında yarı sünnetli doğan çocuğun hayırlı biri olacağına inanılmaktadır. Bu şekilde doğan çocuklara "Peygamber sünnetli" denilmekte ve yine de sünnet ettirilmektedir (Gümüş, 2022, s.89). Sünnetin amacı çocuğun dinî yönden tamamlanmasını sağlamak aynı zamanda erkekliğini vurgulamaktır (Kartal, 2020, s.78). Sünnet ritüeliyle birlikte çocukluğun bittiği ve erkeklığe ilk adımın atıldığı ifade edilmektedir (Yıldırım, 2019, s. 113). Toplumsal açıdan aile için bir görev daha yerine getirilmiş olmaktadır. Sünnet işlemi sonucunda kültürün beden üzerine yazılımı gerçekleşir ve fiziken kaybedilmiş olan toplumsal olarak kazanılmış olur (Kırıklı, 2010, s. 33). Sünnet ettirme diğer Müslüman Türk topluluklarında da benzerlik göstermektedir. Nogay Türklerinde 5 ile 7 yaşlarında sünnet olan çocuk için "şimdi tam Müslüman oldu" denilmektedir (Kalafat, 2002, s. 134-135). İslâm'ı benimseyen topluluklarda sünnet, yapılması gereken dinî bir zorunluluktur (Bülbül, 2006, s. 41).

Sünnet ettirme ve sonrasında yapılan pek çok uygulama beraberinde diğer davranışları da getirmiştir. Sünnet ettirme ile ilgili törenler genelde dinî özellik taşımasına rağmen temelinde eğlence barındıran törenler de yapılmaktadır. Dinî nitelik taşıyan törenlerde genellikle mevlit okutulup, dualar edilmektedir. Eğlence temelli bu törenler zamanla düğün niteliği kazanmış "sünnet düğünü" adını almıştır. Sünnet düğünlerinde hem mevlit okutulup dualar edilmekte hem de eğlence yapılmaktadır. Bu törenlerden amaç sünnet ettirilen erkek çocuğun bir sosyal konumdan diğerine geçişi başarı ile tamamladığını şaşalı bir şekilde ilan etmek (Kırıklı, 2010, s. 32) ve törene katılan davetlilerin eğlenerek güzel vakit geçirmesini sağlamaktır. Nogay ve

Hazar Türkleri arasında sünnet düğünü "Sünnet Toyu" adına dönüşmekte ve bu eğlencelere yakın akrabalar ve komşular çağrılmaktadır. Sünnet toyu adı verilen bu merasimlerde çocuğa hediyeler verilir, Kur'an okunur, yenilir, içilir ve eğlenilir. Bu eğlencelere "Sünnet Toyu" adı verilmektedir (Kalafat, 2002, s. 15).

Gelenekten gelen sünnet ve sünnet eğlencelerinde düzenlilik ve devam arz eden bazı semboller bu şenliklerde ritüele dönüşmüştür. Ritüelin tanımı bir kimsenin daha önce yaptığı bir şeyin anlatisi olarak yapılmaktadır (Ölçer, 2004, s. 187). Ritüel belirli bir düzen yapısında ve semboliktir. Ritüeller belli bir amaca yönelik yapılan ve daha ziyade katılımcıların olduğu törenlerdir. Osmanlı döneminde sultanlar tarafından yapılan, sünnet düğünü de içinde barındıran şenliklere özünde simgesel ilişkiyi yorumlayacak olan gözlemcilerin davetli olarak katılımıdır. Yapılan bu şenliklerin tüm toplumsal yapının 'anlamli' veya 'simgesel' unsurlarını yansıttığı söylenebilir (Goody, 2017, s. 39-45). Radcliffe-Brown, ritüel eylemler için bir anlamı olan her şey bir simgedir ve simge tarafından ifade edilen her şeyin anlamli olduğunu söyler (Goody, 2017, s. 38). Ritüeli, katılımcıların bilinçli niyetleriyle bağdaştırarak anlamayı özellikle reddederek; anlamın yüzeyde bulunmayacağını fakat pek de ikna edici olmayan bir şekilde insanların her zaman kendi simgelerinin anlamını bildikleri bir düzey olduğunu bunu sezgisel bir şekilde anladıklarını (Goody, 2017, s. 38-39-) ifade eder. Ritüeller insanları buldukları durumdan başka bir duruma "ikinci bir gerçekliğe" yöneltilir. Bu gerçeklik onların kendilerinde var olan durumdan başka bir duruma kalıcı veya geçici dönüşümü oluşturur (Adnan Çevik, s. 12).

İnsan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Bunlar; doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 2016, s. 131). Doğum, evlilik, ölüm gibi insanları kalıcı olarak dönüştüren bu geçiş dönemleri etrafında şekillenen kalıcı eylemlere "geçiş dönemi ritüelleri" denir. Sünnet, geçiş dönemi olan doğumun alt başlıklarında incelenmektedir. Sünnet etme işlemi etrafında şekillenen ritüelleri kendi halk kategorilerimizden yola çıkarak (Goody, 2017, s. 43) sünnet ritüelleri olarak değerlendirebiliriz. Osmanlı döneminde yapılan şenliklerde sultanların düğünleri ile şehzadelerin sünnetleri tek bir şölende yapılmıştır. Bu şenliklerde ziyafet verilmesi ve eğlence yapılmasının yanı sıra ordunun ve kullandıkları savaş aletlerinin de sergilenmesi saygı ve simgesellik (Goody, 2017, s.44) üzerine kuruludur. Bu şekilde hem güç gösterisi yapmak hem kendisine bağlı bulunan, himayesi altındaki yöneticilerin sultana ve ailesine olan saygının devam etmesini sağlamak amaçlanmıştır. Durkheim'a göre ritüelin iki olumlu özelliği vardır.

İlk olarak, kutsal eylem boyunca temel kriter olarak alınan saygılı tutum, ikinci olarak, araç-amaç ilişkisi için değil, semboliktir (Goody, 2017, s.37).

Sultanların şehzadelerine yaptığı görkemli şölenler Türk edebiyatında önemli bir anlatım türü olan sûrnâmelerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Sünnet düğünlerinin anlatımını konu alan bu eserler, kaleme alan şairlerin sultanlardan caize alabilmeleri, şiir ve inşâdaki hünerlerini göstererek himaye edilebilmeleri için şairler tarafından rağbet görmüştür. Klasik Türk edebiyatı geleneği içerisinde eserlerin sunulduğu kişilerin, eserlerin müelliflerine verdikleri caizelerle şairler hem maddi yönden koruma altına alınmış ve desteklenmiş hem de yeni ve daha güzel eserler vermeleri konusunda teşvik edilmiştir. Sûrnâmeler, yazıldıkları dönem Osmanlı devletinin ve cemiyetinin genel görünüşü hakkında bilgiler verir. Bu eserler üzerinden Osmanlı sosyal hayatının nasıl bir değişim ve gelişim sürecinden geçtiği de anlaşılabilir.

Yazılan sûrnâmeler, ya müstakil olarak meydana getirilmiş manzum veya mensur ya da nesib bölümünde "sûr" konusu işlendiği için divanların "kasâid" bölümlerinde yer alan şiirlerdir. Divanların kasâid bölümlerinde yer alan sûrnâmeler konuyla ilgili başlıklar altında kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında tespit edilebilen ilk müstakil sûrnâme Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr* isimli manzum sûrnâmesidir. Bu sûrnâmede III. Murad'ın oğlu III. Mehmed'in 1582'de yapılan sünnet düğünü anlatılmaktadır. Son müstakil sûrnâme Nâfi'nin mensur olarak kaleme aldığı *Sûrnâme-i Selâtin (Peyâm-ı Sûr)*'dir. 1858'de yapılan Sultan Abdülmecid'in kızları Cemile Sultan ile Mahmud Celaleddin Paşa'nın ve Münire Sultan ile İbrahim İlhamî Paşa'nın düğünü konu edilmektedir.

Sultan III. Ahmed, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde, olumsuz gelişmelere rağmen bu düğün vesilesi ile imparatorluğun büyüklüğünü o günün dünyasına göstermiştir. Bu devlet düğününde olan biteni bütün ayrıntısıyla aktararak Vehbî bu ihtişama yaraşır bir üslupla yazmıştır. Bu ihtişamlı düğün aynı kitap içinde bir başka dille; çizim, biçim ve renklendirme ustası Levnî'nin minyatürleriyle de anlatılmıştır (Tulum, 2008, s.9). Seçmiş olduğumuz bu eser birbirini tamamlayan iki dilli anlatımı içerdiği için diğer eserlere göre daha ön plana çıkmaktadır. *Vehbî'nin Sûrnâme*'si muhteva açısından emsalleri içinde en ayrıntılı olandır. Eserde o dönemdeki kıyafet, teknik ayrıntı, kumaşlar, yemekler, eğlenceler, musiki, gösteri sanatları, davet edilenler, hediyeler, düğünün süresi ve o dönemde kimin hangi görevde olduğuna dair detayların olması sebebiyle de önemlidir. Öyle ki *Vehbî'nin Sûrnâmesi*'nin yazma eser kütüphanelerinde otuzun üzerinde nüshası vardır. Bu kütüphanelerin yanında yurtdışı kütüphanelerinde de nüshalarına rastlanmaktadır (Arslan, 2009, s.12).

Sûrnâmeler üzerinde yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu sûrnâmelerin hepsini içine alan ve kapsamlı bir çalışma olan *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*'dir (Arslan, 2009). Çalışmanın asıl konusunu oluşturan *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*'dir (Tulum, 2008). Bu çalışmada geçiş dönemi ritüellerinden biri olan sünnet düğünü ritüeli *Vehbî'nin Sûrnâmesi* üzerinden incelenmeye çalışılmıştır.

1. Vehbî'nin Hayatı ve Eserleri

Vehbî, 1674 yılında İstanbul'da doğmuştur. Asıl adı Hüseyin'dir. Ecdadı Ehl-i Beyt'e dayandığı için "Seyyid" olarak anılmıştır. İyi bir öğrenim görmüştür. 1711'de yapılan Rus Seferi sırasında yazdığı güzel kaside ve tarihlerle III. Ahmed' in takdirini kazanmıştır. 1720 tarihinde III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünü için padişahın fermanıyla yazdığı Sûrnâme'sinin de olumlu etkisiyle meslek hayatında ilerleme kaydetmiştir. Vehbî, çağının "*Re'îs-i Şâ'irân*"ı Osmân-zâde Tâ'ib tarafından "*Mânâ Ülkesi Sultânı*" olarak övülmüş ve kendisi tarafından kaleme alınan "*Vekâlet-nâme*" ile Vehbî'yi kendisine vekil seçmiştir (Arslan, 2009, C.1, s.11). 1736 yılında Aksaray'daki evinde vefat etmiştir. Vehbî'nin eserleri; *Divan*, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, *Sulhiyye*, *Sûrnâme* ve Kafzâde Fâ'izî tarafından başlanılıp bitirilemeyen *Leylâ ve Mecnûn* mesnevisini tamamladığı Sâlim Tezkiresi'nde kayıtlıdır ancak bugüne kadar esere rastlanılmamıştır (Arslan, 2009, C.3, s.10).

2. Sûrnâme'nin Özeti¹

On beş gün süren Sultan Ahmed'in düğün merasimine Vehbî bizzat katılmış, her detayını not olarak sonradan nesire aktarmıştır. Düğün, Zilkâde ayının on beşinci çarşamba günü (18 Eylül 1720) başlamıştır. Zilkade ayının yirmi dokuzuncu çarşamba günü (2 Ekim 1720) son bulmuştur. Şenliklerin bitiminden bir hafta sonra (9 Ekim 1720, çarşamba günü) şehzadeler sünnet edilmiştir.

Düğünün birinci günü şöenin açılış günüdür. Sultan Ahmed, devletin ileri gelenleri ve diğer davet edilenlerle birlikte sultan otağı önünde sabah namazı kılınmıştır. Şenlik namazdan sonra başlamıştır. Yeniçeriler için meydana bin tabla kadar pilav ve zerde konulmuştur. Misafir otağlarındaki sofralar türlü türlü yiyeceklerle donatılmıştır. Hatta bu sofralar cennet sofralarına, gümüş siniler yeni doğmuş güneşe benzetilmiştir. Yemek sonrası içecekler; kahve, şerbet, gülsuyu ve buhur ikram edilmiştir. Yemek sonrası hediyelerin kabulüne geçilmiştir. İlk hediye veren Sadrazam İbrahim Paşa'dır. Verilen hediyeler: Elmaslarla bezeli kemer, elmas ve yakutlarla süslenmiş gerdanlık, kıymetli taşlarla süslenmiş Çin kasesi, kıymetli taşlarla süslenmiş sürahi, aynalı Hint işi süslü mücevher çekmecesini, Çifit işi mine işlemeli 13 gözlü altın kaplama para çekmecesini bir altın çekmece saat vs.dir. İkinci gün aynı şekilde eğlence, yeme içme devam eder. Sultanın izni ile havai fişek gösterisi başlar. Üçüncü gün cirit oyunu, denizde yüzen ateş gemileri (deniz şenliği), dördüncü gün ayı güreşleri yaptırılmıştır.

Beşinci gün cambazlar, hayali/ karagöz gösterileri, sihirbazlar gösterilerini sunmuşlardır. Vehbî'nin *Sûrnâmesi*'nde beşinci gün için Cebeci ocağı fişekçilik ateşini söndürdükten sonra Topçubaşı Ağa tarafından da bin adet fişekle donatılmış, Efrasiyab'ın kümbet mezarına benzer bir dahme ile iki çarkıfelek tutuşturulmuş ve yirmi humbara, yirmi tabanca, iki yüz kestane ve yüz âsümâni fişek atıldı (Tulum, 2008, s.198) şeklinde kayda geçmiştir. Beşinci günün akşamı

¹ Detaylı bilgi için bkz. Tulum, M. 2008 ve Arslan, M. 2009.

Tersane sahilinde olan gösteriler izlenmiştir. Bu gösteriler içinde Tophane Ocağı tarafından hazırlanmış bir sal üzerinde türlü türlü fişekler ateşlenmiş, Tersâne-i Amire tarafından da gemi ortasında direğe benzeyen içinde iki maytap ve bir selvi bulunan ayrıca beş çarkıfelek, kırk ördek, on çömlek, beş fiskiye, beş mühr-i Süleymanî fişegiyle daha pek çok püskürme, tulumba, havan, âsümânî fişekleriyle dolu olan bir sal daha yürütülmüş, içindekiler yıldırım saçar gibi birer birer ateş saçmıştır.

Altıncı gün düğünde olup biteni kaleme almak için orada bulunan tezkirecilerle Vehbî, Sultan III. Ahmed'in huzuruna çıkmıştır. Şenlik devam ederken rakkaslar ve cambazlar gösteri yapmıştır. Altıncı gün de ekinciler tayfası, değirmenciler, ekmek satıcıları, kasaplar tayfası: koyun kasapları, sığır kasapları, aşçılar, kebabçılar, kesiciler, tabaklar tayfası, mumcular tayfası, berberler tayfası, saraçlar tayfası, eski ve yeni bedesten tayfası kendilerine göre hünelerini sunup, hediyelerini takdim ettikten sonra bahşişlerini almışlardır. Yedinci gün yine aynı şekilde karada ve denizde rakkaslar ve mehteranlar görsel şölen sunmuştur.

Sekizinci gün pehlivan güreşleri yapılmış, kunduracılar, kavukçular, takkeçiler, yorgancılar, yeni bedesten esnafı, esir pazarının günahkâr tüccarları, hallaçlar Sultan'a tebriklerini ve hediyelerini sunmuş ve bahşişlerini almıştır. Dokuzuncu gün dülgerler tayfası, kuyumcular, ipekçiler, kumaşçılar, terziler, çakşırı, nalcılar tayfası meydana sıra ile çıkıp kendi hünelerini sergilemiştir.

Onuncu gün cuma gününe denk gelmesi, Padişah'ın cuma namazını beklemesiyle düğün alanı şenliksiz kalmıştır. Padişah'ın düğün alanına teşrifıyla eğlence başlamıştır. Bugün de okçular, yaycılar, balmumcular, aktarlar, kahve satıcıları, kuyumcu mücevherciler, kılıççılar, kalaycılar, bitpazarı oturakçıları, aynacılar şenliğe katılmışlar, Sultan'a tebrik ve hediyelerini sunmuşlar, bahşişlerini almıştır. Bugünün akşamı da deniz kıyısındaki gösterilerle son bulmuştur.

On birinci gün çok fazla yağmur yağmasından ve kesintisiz bir rüzgar esmesinden dolayı bugünün eğlencesi diğer günler gibi olmamıştır. On ikinci gün bir önceki gün gibi bugün de yağmur devam etmiş ve havai fişek gösterileri yağmur dininceye kadar yapılamamıştır. Yağmurdan sonra cambazlar ve diğer gösteriler devam etmiş, cirit oynanmıştır. On üçüncü gün yağmurdan dolayı eğlence ve gösteriler yapılamamıştır. On dördüncü gün İstanbul'da oturan herkese büyük-küçük, hür-köle, kadın-erkek ayırt etmeksizin genel davet çağrısı yapılmış, yemek haberi duyurulmuştur.

On beşinci gün geleneksel düğün gösterilerinden olan at yarışı yapılmış günün sonunda düğünde hizmet edenlere bahşiş verilmiştir. Hizmetleri beğenilenlere padişah tarafından kaftan giydirilmiş, bağışta bulunulmuştur. "*Sûrnâme*" yazarı olan Vehbî'ye de kaftan giydirilmiş ve herkese boyları ölçüsünce bağışta bulunulmuştur. Bunu "*Rahat uykusu görmemiş gözünün karasını istidat hokkasına mürekkep eden kutlu düğün kitabının kâtibi Vehbî kullarının emel*

cebi gerçi cömertliği akçeleriyle ağzına kadar dolmuştu." sözlerinden daha net anlaşılmaktadır (Tulum, 2008, s. 12).

3. Sûrnâmelere Konu Olan Sünnet Düğünlerinin Genel Özellikleri

Sûr-1 Hümâyûn diye anılan şehzade sünnetlerinin genelde iki hafta, bazen de 50-55 gün kadar sürdüğü bilinmektedir. Bu süre içinde ciddi hazırlıklar yapılmaktadır. Çünkü şehzade sünnetlerindeki ihtişam, sultanın gücünü, imparatorluğun zenginliğini yansıtmak açısından büyük önem taşımaktadır. Şehzade sünnetlerinin önemli bir yönü, şenliklerin yalnızca saray duvarlarının arkasında değil halka açık mekânlarda yapılıyor olması ve halkın da dahil olabilmesidir. Örneğin, en önemli şenlik alanlarından biri olan Sultanahmet Meydanı (At Meydanı) konuklar için halılar ile kaplanırdı. Davetli olan tüm devlet ileri gelenleri, elçiler ve halk için ziyaretçi mekanları ve yemekler hazırlanması bir gelenektir. Çeşitli hayvan ve bitki figürlerindeki şekerlemeler halka dağıtılmak üzere önceden hazırlanırdı. Şenlikler sırasındaki ses ışık gösterileri, havai fişek düzenekleri, cambaz performansları için hazırlıklar yapıldı. Meydanda deniz ve kara savaşlarının simülasyonları gerçekleştirilirdi. Buraya taşınan maket gemiler, savaş araçları gibi unsurlarla bu gösterilerin oldukça heyecan verici olmasına özen gösterilirdi. Yapılan hazırlıklar içinde belki de en önemlisi, sultanın debdebesini, devletin zenginliğini gösteren "nahıl" ismi verilen ve dev yılbaşı ağaçlarını andıran süslerdi. Nahıllar metrelerce yükseklikte, üzerleri çeşitli süsler, şekerlemeler, hayvan figürleri ile bezenmiş süslerdi. Bunlar törenle padişahın önünden geçirilip meydana yerleştirilirdi. Bu hazırlıkların tümü ile ilgili harcamalar, yani şehzadelerin ve halk çocuklarının sünnet merasimleri için yapılacak sünnetlerin ücreti, binlerce çocuğa verilecek armağanlar, diktirilecek kıyafetler, tüm şenlikler boyunca görevlilere, halka ve devlet ricaline verilecek şöenlerin gideri, padişah tarafından karşılanırdı. Sünnet şenliklerinin son gününde, sadrazam sultanın onayını aldıktan sonra, şehzadeler Topkapı Sarayı'ndaki sünnet odasına devlet adamları eşliğinde getirilirler ve sarayın cerrahlarınca sünnet edilirdi. Sünnet sorunsuz olarak bittiği zaman, padişah sünnet odası ile Bağdat Köşkü arasındaki mekânda özel olarak hazırlanan yerine oturur ve görevlilere bahşiş dağıtırdı. Sünnet derisi bir altın tepsi içinde şehzadenin annesine iletilir ve tepsiyi getirene, bu iş karşılığında bahşiş olarak değerli bir armağan verilirdi. Sünnet sonrası devlet adamları, halktan çeşitli esnaf grupları, yabancı ülke temsilcileri padişaha sünnet hediyelerini sunarlardı.

3.1. Sûrnâme'deki Sünnet Düğünü Ritüelleri:

- Düğün öncesi hazırlıklar: Düğün hazırlıkları aylar öncesinden başlamıştır. 1132 senesinin Ramazan ayının yirmi birinci günü (27 Temmuz 1720) düğün emini olarak Mutfak Emînî Halil Efendi görevlendirildiği günden itibaren hazırlıklara başlamıştır (Arslan, 2009, s.13).

- Düğün mekânı: Düğün alanı olarak Okmeydanı seçilmiştir.

- Düğün emîni (sûr emîni) olarak Mutfak Emîni Halil Efendi görevlendirilmiştir.
- Okuyucu seçilmesi (ulak): Düğüne davet edilen hanlar, beylerbeyi, vezirler, Osmanlı topraklarında devlet adına sancak çekmiş olan şerifler, rütbeli memurlar, defterdarlar özel ulaklar gönderilerek davet edilmiştir.
- Düğün süresi: On beş gün süren düğün için özel yemekler yapılmış ve her gelen davetliye sofralar hazırlanmıştır. Sûrnâme'deki düğünden övgüyle bahseden beyitler:

"Kim gördü zamânı gibi eyyâm

Her bir günü halkın oldu bayram" (Tulum, 2008, s.456)²

"El-hâsıl olup garîb seyrân

Bu sûru görenler oldu hayrân" (s. 461)

"Bir böyle düğün görülmemiştir

Hiç böyle safâ sürülmemiştir" (s.462)

Düğünde kurulan sofraya ve yemeklerle ilgili Sûrnâme'deki beyitlerden;

"Hurşîd ile Meh değil nümâyân

Sînî dizilir şebân u rûzân

Bir güne ziyâfet etti halka

Kim süfresine çekildi şâm u şarka" (s.457)

"Şems ile kamer degül nazarda

Tablayla durur pilâv u zerde

"Sakkâlık edip sehâb-ı mümtir

Kırbayla ziyâfete su taşır" (s.458)

² Makale hazırlanırken Mertol Tulum'un çalışmasından faydalanılmıştır.

• Hediyeler: Düğünde sunulan hediyeler padişaha takdim edilmeden önce sicil defterine kaydedilip kontrolden geçtikten ve padişah izin verdikten sonra sunulabilmiştir.

• Hediye sunmada hiyerarşik düzen takip edilmiş ve davetliler makamına uygun hediye getirmişlerdir. Hediyeler; kitaplar (meşhur hattatların elinden çıkmış, tezhipli eserlerdir), atlar, silahlar, kumaşlar ve giysiler, kap-kacak, koku ve baharat, kürkler, mücevherler ve esnaflar meslekleriyle ilgili hediyeleri sunmuşlardır.

• Âteş işleri (fişek gösterileri): Sûrnâme'de adı geçen 45 fişek vardır (bkz. Arslan, 2009, s.74). Beyitlerde geçen fişekler:

*"Cûş etti tenûr-ı âb-ı âteş
Çadır fişeği habâb-ı âteş*

...

*Püskürme fişekte oldu mahsûs
Sad reng misâl-i dümm-i tâvûs*

*Oldukça havâyî âsümân-rev
Pertâbı verirdi Kavs'a pertev" (s.460)*

...

*Çün ok fişeği zuhur ederdi
Behrâm-ı sipihri kör ederdi*

*Ejder fişeğiyle oldu her şeb
Sandûk-ı fişek çü Burc-ı Akreb*

...

*Çün koç fişeği ederdi natha
Eylerdi Hamel çü sevr sayha*

*Kestâne fişekleri husûsâ
Kızmış duramaz yerinde aslâ" (s.461)*

• Nahıllar; bal mumundan yapılarak gelinin veya sünnet çocuğunun önünde götürülen süslü ağaca verilen ad (Nutku, 2006, s.299).

*"Gidip şeh-zâdelerle seyr-i nahle şâh-ı devrânım
Yerinden iki üç goncayla koptu verd-i handânım" (s.472)*

- Düğün alanına dikilen yaklaşık 28 metre boyunda tepesinde çil akçe dolu olan gümüş maşrapa yerleştirilmiştir.

"Meydân olup arsa-i kıyâmet

Dağlar mı yürür nedir bu hâlet

Ol sûrgeh içre nahl-ı sûrî

San Tûr'da gül-nihâl nûrî

Üstündeki jâledâr u dil-cû

Gül maşrabadır çil akçe memlû" (s.459)

- Şeker dağıtılması: Şeker bahçeleri (şeker işleri); III. Ahmed'in şehzadeleri için yaptığı düğünde sünnet olacak şehzadelerin önünde götürülmek için "Şeker Bahçeleri" yaptırılmıştır. Sûrnâme'de bu bahçelerin toprağı siyah renkli toz şekerden, badem şekerleri renkli çakıl taşı olarak kullanılmış, kalıba dökülerek lale, nesrin, gül, zerrin vb. çiçekler, ağaçlar ve ağaçlardaki meyveler yine aslına uygun olarak şekerden yapılmıştır. Bahçenin etrafına da yine şeker şerbetinden çaylar, ırmaklar yapılmıştır (Arslan, 2009, s.88).

- Mekanik ve üç boyutlu gösteriler,
- Eğlence için yapılan hazırlıklar: Tulumcular, rakkaslar, hânende ve sâzendeler, cambazlar, zorbâzlar, çemberbâzlar, şîşebâzlar, hokkabaz ve sihirbaz gösterileri, tiryâkilerin gösterileri, ayıcıların gösterileri, maymuncuların gösterileri, yılancıların gösterileri, cirit oyunu, güreşçilerin gösterileri, at yarışları,
- Toplu sünnet merasimi: Şehzadelerle sünnet olan diğer çocuklar; şehzadelerin başlarının sadakası niyetine fakir fukara çocukları sünnet ettirilip sünnet kıyafeti giydirilir her gün belli sayıda çocuk padişah ve seyircilerin önünden geçer.
- Sünnet zamanı: Şehzadelerin sünnet merasimi şenliklerin bitiminden bir hafta sonra yapılmıştır.

4. Osmanlı Sonrası Sünnet Düğünlerinin Genel Özellikleri

Türk kültüründe çocukla ilgili çeşitli adetler vardır. Bunların çoğu küçük de olsa kutlama ve tören ile yapılır. Çocuk görme, kırk uçurma, diş hediğı, saç kesme, yaş günü, sünnet, askere uğurlama gibi çocuk etrafında şekillenen geleneklerdir. Bu konu üzerinde yapılmış en kapsamlı çalışmalardan birisi *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Örnek tarafından 1972-1974 yılları arasında iki yüz otuz farklı yerleşim yerinde beş yüz yetmiş beş kaynak kişi ile derleme

yapmıştır. Örnek, sünnet merasimi etrafında oluşan gelenekleri 13 madde halinde sıralamıştır. Bunlardan bazıları çalışmaya dahil edilmiştir (Örnek, 1979, s. 205-209). Düğün başlamadan günler öncesinde davetlilere "okuyucu" ile haber gönderilir, davetiye yollanır. Köy gibi küçük yerleşim yerlerinde belediye veya camii hoparlöründen duyuru yapılarak tüm köy halkı düğüne davet edilir. Düğün evde olacaksa sünnet olacak çocuk için oda ve karyola hazırlanması, karyolaya beyaz çarşafı kırmızı veya mavi ipekli yorgan serilmesi, özel yatak odası takımı işlettilmesi gibi hazırlıklar yapılır (Örnek, 1979, s.210). III. Ahmed şehzadelerinin sünnet düğünü için mekân olarak Ok Meydanı'nı tercih etmiştir. Çocuğun sünnet edilmesinden sonra acısını unutturmak için "sünnet şekerleri" dağıtılır (Örnek, 1979, s.215). III. Ahmed'in şehzadeleri için yaptığı düğünde sünnet olacak şehzadelerin önünde götürülmek için "Şeker Bahçeleri" yaptırılmıştır.

4.1. Örnek'e Göre Sünnet Gelenekleri:

- Sünnet yaşı: Genel olarak 7-12 yaş aralığıdır, sünnet için son yaş sınırı 15'tir. Bunun dışında doğduktan 7 gün sonra, kırkının içinde, birkaç ay sonra da sünnet ettirilir. Erken sünnetten amaç çocuğun korkmasına engel olmaktır (Örnek, 1979, s. 205). Sünnet düğünü yapılan şehzade Süleyman 1710 yılında doğmuş, sünnet düğününde 10 yaşındadır. Şehzade Mustafa ve şehzade Mehmed 1717'de doğmuş, düğünde 3 yaşındalardır. Şehzade Bayezid 1718 yılında doğmuş, düğünde 2 yaşındadır. Geleneğe göre çocuk tek olarak sünnet edilmez yanında fakir bir çocuk da sünnet ettirilir. Bu çocuğun bütün masrafları düğün sahibine aittir (Örnek, 1979, s. 210). Sûrnâme'de şehzadelerde birlikte sünnet edilen çocuk sayısı 5.000'e yakındır. Bu çocukların sünnet elbiseleri III. Ahmed tarafından hazırlattırılmıştır. Her gün yüzlerce çocuk sünnet ettirilmiş, kalanlar da düğün bitiminden sonra sünnet edilmiştir. Sünnet genelde cuma günü öğle ezanından önce yapılmaktadır.

- Sünnet giyimi: Üzerinde maşallah yazılı mavi ya da kırmızı kep, beyaz veya mavi gömlek; gömlek üzerine atılmış kırmızı kurdele ya da genellikle beyaz renkli takım "sünnetlik" giysi; omuzda kırmızı veya mavi renkte pelerin (Örnek, 1979, s.206).

- Çocuğa kına yakma ve kına gecesi düzenleme âdetinin bilindiği ve uygulandığı yerler

- Çocuğun bindirildiği araçlar ve hayvanlar: Yaygın olarak at, fayton, taksi, araba, nadir olarak da kamyon, traktör, motosiklet, deve kullanılmıştır. Çocuk sünnet olmadan önce arkadaşlarıyla birlikte araçlara bindirilip gezdirilir (Örnek, 1979, s.210).

- Sünnet düğününde çalınan çalgılar: Davul, zurna, tef, dümbelek, cümbüş, klarnet, keman (Örnek, 1979, s.209).

- Çocuğa ve eve sunulan hediyeler: Sünnet olduktan sonra davetliler çocuklara para, altın takar yahut hediye verir. Altın, para, oyuncak, takım elbiselik kumaş, halı, kilim, kap-kacak, bakır eşya, büyükbaş ve küçükbaş hayvan vb. (Örnek, 1979, s. 209).

Bu eğlence düzeni zaman içinde devamlılık gösterdiği için ritüel hâline gelmiştir, sultanların yaptığı kadar ihtişamlı olmasa da benzer semboller eşliğinde devam ettirilmiştir.

Sonuç

Doğum, evlenme ve ölüm insan hayatının başlıca üç önemli geçiş dönemidir. Bu dönemler etrafında pek çok âdet ve dinsel törenler şekillenmiştir. Geçiş dönemindeki bu törenlerden amaç kişinin toplumdaki durumunu belirlemek, onu kutsamak ve ona gelecek kötülöklere mani olmaktır. İslami kültürün etkisine girildikten sonra bu geçiş dönemlerine sünnet de eklenmiştir. Sünnet; çocuk yeni doğduğunda, yürümeye başlamadan önce veya kendisi için yapılan bu özel törene dair anılarının canlı kalması için belli bir yaşa gelince yapılmaktadır.

Osmanlı döneminde şehzadeler için yapılan sünnet düğünleri, sultanların düğünleri ile birlikte büyük bir şölen halinde yapılmaktaydı. Bu şölenlerde şehzadelerin sünnet merasimi için yazılan *Sûrnâme* 'ler Türk edebiyatının önemli eserleri arasındadır. Bu şölenlerde fişek gösterileri, getirilen hediyeler, verilen bahşişler, sünnet odalarının hazırlanması, sünnet merasimi vesilesiyle yüzlerce fakir çocuklarının da sünnet ettirilmesi ve giydirilmesi geleneği her yüzyılda devam ettirilmiştir. Düğün için okuyucu seçilmesi; köylerde ve küçük yerleşim yerlerinde devam eder, davetiye basılması, düğün (emîni) kahyâsının seçilmesi, gelen misafirlere içecek ve yemek ikramının yapılabilmesi için ayrı ayrı kişilerin seçilmesi bu kişilere düğün sonunda hediye ve bahşiş verilmesi, çalgı ekibi ayarlanması, sünnet çocuğuna özel oda hazırlanması ve odada sünnet olan çocuğa cibinlikle süslenmiş yatak olması, bu düğünlerde daha çok hediye olarak altın takılması halen devam etmektedir. Hediyeler içinde Osmanlı'da olduğu gibi hiyerarşik düzene benzeyen düzen vardır. En büyük hediyeyi birinci derece aile yakını olan amca, dayı, hala ve yakın akrabalar altın takar ayrıca hediye getirirler. Kan bağı olmayan tanıdık eş, dost ve aile eşrafının arkadaş çevresi içinde altın takmak veya hediye olarak düğün masraflarına yardımcı olabilmek düşüncesi ile zarf içinde para vermek de âdet haline gelmiştir.

Günümüzde de Osmanlı dönemindeki bu uygulamalardan esinlenerek belediyeler, parti teşkilatları, yardım kurumları ve vakıfların düzenledikleri toplu yapılan sünnetler ve şenlikler görülmektedir. Yaz aylarında açık hava ortamında, daha küçük yerleşim yerlerinde evin bahçesinde yapılan bu sünnet düğünleri, son yıllarda yerini düğün salonları, sünnet sarayları gibi mekânlarda düzenlenir olmuştur. Düğün salonlarında yapılan sünnet eğlencelerinde çocuğun eğlence alanına; önünde meşaleler tutan bir grup ve dans ekibi ile taht üzerinde, genellikle beyaz veya açık renk üstüne altın rengi işlemeli pelerin, fes, asa ile gelmesi şehzadelerin düğün kıyafetlerinden esinlenilerek çocukların giydirilmesi gibi benzerliklere dikkat edildiğinde ritüellerin devam ettirildiği görülmektedir. Günümüzde sünnet düğünleri çoğunlukla yıllarca çocuk sahibi olamamış veya yıllar sonra erkek çocuğu olmuş aileler tarafından yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2009). *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı Çamlıca Basım Yayın.
- Aynur, H., *Sûrnâme*, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/surname>
- Bülbül, D. (2006). Düziçi'nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde, s.41)
- Canım, R. (2014). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çevik, A., Performans, Ritüel, Oyun, ÇOMÜ.
- Goody, J. (2017). *Mit, Ritüel ve Söz* (D. Sezgi, Çev.). İstanbul, Küre Yayınları. (Orijinali 2010'da yayımlanmıştır).
- Gümüş, Y. (2022), Safranbolu İlçesi Doğum Gelenekleri ve Çocukluk Çağı Uygulamaları, *Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Karabük, s.89.
- Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kalafat, Y. (2002). "Dağıstan Türk Halk inançları", *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk inançları-I*, Ankara, s.134-138.
- Kartal, N. (2020). *Van/Gevaş'ta Geçiş Dönemleri*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Van, s.78.
- Kırımlı, Yüksel (2010). Yetişkin Olmaya İlk Adım "Sünnet". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*. 24:33.
- Nutku, Ö., *Nahl*, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nahl>
- Örnek, S. V. (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Folklor Dizisi:5, Ankara.
- Örnek, S. V. (2016). *Türk Halkbilimi*. (2. Baskı). Ankara: BilgeSu Yayınevi, s. 131,
- Raglan, L., *Mit ve Ritüel* (E. Ölçer, Çev.). Milli Folklor, 2004, s.64, ss.187-194. 23 Mayıs 2019 tarihinde <https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/36.php> adresinden erişildi.
- Tulum, M. (2008). *Sûrnâme Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tunç, Emrah (2012). Sivas'ta Sünnet Merasimleri ve Kirvelik Kurumu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, s. 5
- Yeşil, Y. (2012). *Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri ve Bu Ritüellerde İcra Edilen Türler*, Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, Z. (2019). *Dünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm, Sünnet-Askerlik-Hac)*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas.